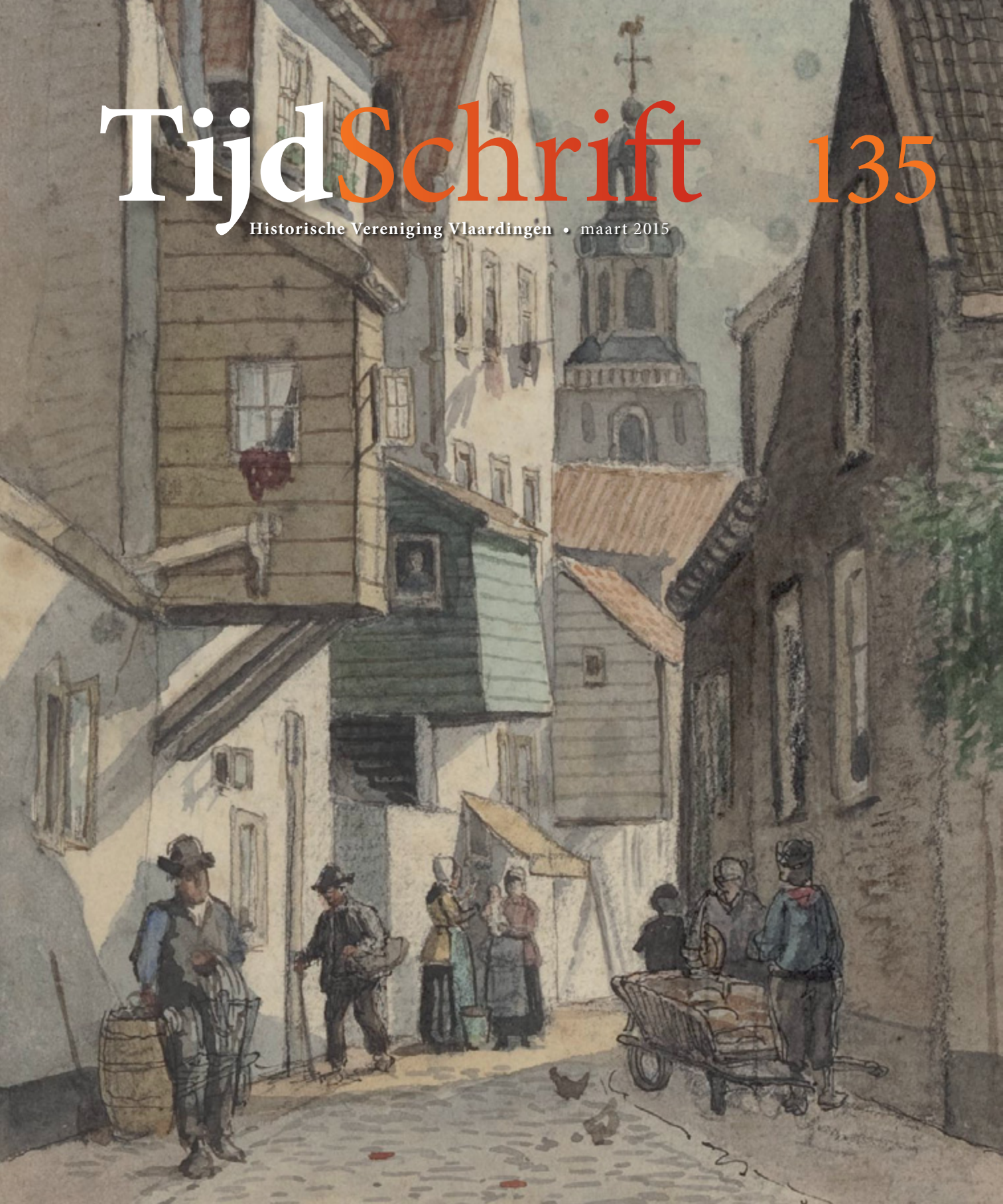

TijdSchrift 135

Historische Vereniging Vlaardingen • maart 2015

DE KONING TAPIJTEN

Billitonlaan 42-48, 3131 LK Vlaardingen
Tel. 010-4344645

**GORDIJNEN BINNENZONWERING BEHANG
TAPIJT LAMINAAT VINYL**

OPENINGSTIJDEN:

maandag t/m vrijdag

09.00 - 17.30 uur

zaterdag

09.00 - 17.00 uur

In overleg is een afspraak
in de avonduren mogelijk

aannemingsbedrijf a. van der lugt b.v.

nieuwbouw

verbouw

renovatie

vlaardingen

010-434 25 44

www.avanderlugt.nl

Vlascom CV

Vlaardingse Assurantie Combinatie cv

Spoorstraat 2
NL - 3134 TA Vlaardingen

Website: www.vlascom.nl
e-mail: info@vlascom.nl
Tel +31(0) 10 248 04 85
Fax +31(0) 10 234 45 00

Advies op het gebied van:

Schadeverzekeringen

Watersportverzekeringen

Levensverzekeringen, Pensioenen

Financiële planning

Schadebegeleiding

Financiering, scheepshypotheken

Vermogensbeheer

Fisc-ad

Fiscale en administratieve dienstverlening

J.A. Janson

fiscaal adviseur

Plein 1940 nr 47
3135 PR Vlaardingen
tel: 010 435 92 67
fax: 08 4220 69 33
e-mail: fiscad@hetnet.nl
www.fiscaaladviseurs.nl

Stout Grafische Dienstverlening

A. Hoogvlietstraat 6 - 3134 CC Vlaardingen

tel. 010-2480603 - fax 010-4344878

info@stoutinu.nl - www.stoutinu.nl

Korte Hoogstraat 4a
3131 BK Vlaardingen
Tel. 010 - 434 38 44

Voor kopieën (ook in KLEUR)

moet je
naast
de molen zijn!

maandag t/m vrijdag
van 09.15 - 17.30 uur

DRUKKERIJ/COPYSHOP
A. OUWENDIJK
naast de molen
Kortedijk 16a-b
3134 HB Vlaardingen

De Historische Vereniging Vlaardingen heeft tot doel het bevorderen van:

- de belangstelling voor en de kennis van de stad Vlaardingen en haar bewoners;
- het behoud en het herstel van gebouwen en stedenbouwkundige structuren en landschappen;
- het behoud en het verzamelen van die gegevens die van belang zijn voor de geschiedenis van de stad.

De contributie bedraagt € 17,50. Voor leden woonachtig buiten Vlaardingen € 25,00 en dat is dan inclusief portokosten. Het bankrekeningnummer van de vereniging is NL44 INGB 0000 750 978. Leden krijgen jaarlijks het Historisch Jaarboek en 4x per jaar het verenigingsblad Tijd-Schrift.

Lidmaatschap

Het verenigingsjaar loopt gelijk met het kalenderjaar. Lid worden kan het gehele jaar door. Kortings op de contributie bij lid worden in de loop van het jaar is niet mogelijk. Wel worden dat jaar reeds uitgegeven publicaties dan nagezonden.

Opzegging

Opzegging van het lidmaatschap dient schriftelijk bij de ledenadministratie te geschieden of via een email naar info@hvv-vlaardingen.nl. Een opzegging kan direct ingaan of aan het eind van het jaar. Restitutie van contributie wordt niet verleend. Leden die hun contributie niet voor of op 31 december hebben voldaan worden automatisch uit het ledenbestand verwijderd.

Het bestuur is als volgt samengesteld:

W.C. den Breems, voorzitter
C. Maarleveld, penningmeester
mevr. G.H.J. Maat-Grijsen, secretaris
A.W.J. Andriessen
J. van Elk
E.A. Lohmann
A. Ouwendijk
E. van Rongen
mevr. T. van der Hoek, notuliste

Contactadres / losse verkoop publicaties:

Arnold Hoogvlietstraat 69
3134 CB Vlaardingen
Telefoon (010) 434 6864

Ledenadministratie:

Paul Henri Spaakring 22
3137 DJ Vlaardingen
Telefoon (010) 474 9416

Adres ledenactiviteiten:

Kortedijk 16a/b
3134 HB Vlaardingen
Telefoon (06) 555 326 55 (kantoor)
(010) 434 2474 (thuis)

Redactie Tijd-Schrift:

E. van Rongen, eindredacteur
K. Bloem
M. Carree
mevr. G. van der Weijden
F. Wittkamp

Redactie-adres:

Paul Henri Spaakring 22
3137 DJ Vlaardingen
Telefoon (010) 474 9416

Bijdragen aan de inhoud van Tijd-Schrift zijn van harte welkom. In verband met de geautomatiseerde verwerking van de teksten ontvangt de redactie deze graag per e-mail: info@hvv-vlaardingen.nl t.a.v. de redactie.

ISSN 1380-2992

© Historische Vereniging Vlaardingen

Niets van deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Internet: www.hvv-vlaardingen.nl - www.begraafplaatsmaus.nl
E-mail: info@hvv-vlaardingen.nl

Productie: Stout Grafische Dienstverlening

Inhoud

Redactioneel

3

‘HVV is een club van vandaag’

Wout den Breems

4

Het Achterom

Ingena Vellekoop

5

Vlaardingse wortels

Frans Don: een leven in dienst van de vrede

Jan van Hees

14

Boekbespreking

23

Ledenactiviteiten

24

De Achterstraat maakte deel uit van het Achterom,
aquarel van een onbekende maker.

(Collectie Stadsarchief Vlaardingen.)

Het Vlaardingen cadeau !
 Replica Vlaardings Haringbord

het waaigat
 woon-ideeënwarenhuis

Markt 57 Vlaardingen tel. 010-4343685
www.waaigatwonen.nl

**“De Vlaerdinger”
 Touringcarbedrijf**

Rode Kruislaan 33
 3135 WC Vlaardingen
 Telefoon +31 (0)10 - 449 03 70
 Mobiel +31 (0)6 - 53 79 10 23
 E-mail info@devlaerdinger.nl

Memobeeld Digitaal Erfgoed
 Creating Digital History

Digitaliseren van Video Tapes, 35mm Dia's en
 8 mm en 16mm Film

Informeer naar de mogelijkheden en bel
 010 - 460 3000
 of kijk op: www.memobeeld.nl

Studio: Aletta Jacobskade 106
 3137 TC Vlaardingen

Westkaai
 VOOR LUNCH & DINER

**Stijlvol lunchen en dineren
 voor een prettige prijs**

Restaurant Westkaai, Westhavenkade 10, 3131 AB Vlaardingen
 T 010 - 248 70 18 E info@westkaai.nl I www.westkaai.nl
 Openingstijden: maandag t/m zaterdag, 12.00 - 24.00 uur (*'s zondags gesloten).

- Bloemwerken en arrangementen
- Goed gesorteerde snijbloemen
- Bloeiende- en bladplanten
- Bruidsboeketten en corsages
- Rouwwerken

Markgraafaan 135
 3131 VL Vlaardingen
 Tel: 010 43 43 704

JAC. VERKUIL
 BLOEMSIERKUNST

**DIJKSHOORN
 EUROMOVERS**

AL MEER DAN
50 JAAR
 VERHUIZEN!

WWW.DIJKSHOORN.NL
 TRAWLERWEG 8 3133 KS VLAARDINGEN TEL.: +31 (0)10-2480522

Saai?

Voor de oppervlakkige buitenstaander lijkt Vlaardingen misschien een wat slaperig stadje aan de Nieuwe Waterweg (of de Maas, of Het Scheur, afhankelijk van waar je staat). Een stadje dat vroeger misschien een bruisend bestaan kende, toen de visserij hoogtij vierde en werk bood aan het grootste deel van de bevolking. Dat veranderde na de Tweede Wereldoorlog, toen de visserij teloor ging en de petrochemische industrie aan 'de overkant' opkwam. Vlaardingen werd toen in die Wederopbouwperiode echt een slaapstad voor de arbeiders in de Europoort. Maar die slaperigheid was en is maar schijn. Vlaardingen heeft altijd gebruikt, soms van protesten (tegen de luchtvervuiling toen we zo'n beetje de smerigste stad van Nederland waren), vaak van allerhande andere activiteiten. De Historische Vereniging Vlaardingen, die in 1967 is opgericht vooral uit onvrede tegen de sloopwoede van het toenmalige gemeentebestuur, heeft in zijn nu 48-jarig bestaan ook heel veel activiteiten georganiseerd. Dat heeft er vooral de laatste jaren toe geleid dat er in de stad een andere houding is gekomen ten opzichte van het historisch erfgoed. En dat heeft weer geleid tot het Beschermd Stadsgezicht en de lijst Beeldbepalende panden.

Maar ook vóór de sloopwoede uit de zestiger jaren is er in het centrum al gesloopt. En dat was niet voor niets, want de woonomstandigheden waren soms bedroevend slecht. Ingena Vel-lekoop beschrijft in dit Tijd-Schrift wat er aan het begin van de 20e eeuw gebeurde in wat nu zo'n beetje haar achtertuin is, het toenmalige Achterom. Krotten en armoede. En die werd aangepakt door nieuwbouw van 'arbeiderswoningen'. Inmiddels ook weer verdwenen en vervangen door de parkeergarage aan de Gedempte Biersloot en een parkje. Vooruitgang.

Het tweede artikel is het eerste in een reeks onder de titel 'Vlaardingse wortels'. De redactie kreeg van Jan van Hees een aantal artikelen over interessante (oud)Vlaardingers. Hun leven speelt zich voor een – soms groot – deel buiten Vlaardingen af, maar de banden met de moederstad zijn er wel, en hun levensbeschrijving is daarom interessant (vindt de redactie). De komende jaren zult u meer van dergelijke artikelen tegenkomen. En het zijn bepaald geen saaie mensen die Jan beschrijft!

Saai was en is Vlaardingen dus niet. Ook recent zijn er weer boeiende zaken gebeurd. Zoals de terugkeer van de fraai gerestaureerde Balder, die nu voor het nagelnieuwe Museum Vlaardingen ligt te pronken. Het museumgebouw is onlangs opgeleverd en wordt de komende tijd ingericht. We zijn zeer benieuwd naar wat voor moois daar te zien zal zijn!

Is er dan niets om over te klagen? Was dat maar waar... De teloorgang van de monumentale sluisdeuren in de Oude Haven baart de HVV bijvoorbeeld steeds meer zorgen. En op een heel ander terrein: de sluiting van de Stadsgehoorzaal voor professionele voorstellingen. Dat slaat toch wel een heel groot gat in het culturele leven in Vlaardingen. Dat wordt daardoor een stuk saai. Dat dan weer wel, helaas...

Eric van Rongen
 Eindredacteur

‘HVV is een club van vandaag’

Van de voorzitter

Dit jaar gedenken we dat we 70 jaar geleden, na vijf jaar Duitse onderdrukking, weer een vrij land werden. Al snel na de bevrijding werd de draad weer op gepakt en brak er een periode van wederopbouw aan. Vlaardingen kan daar over meepraten: het werd één van de snelst groeiende Wederopbouwsteden van Nederland. Uit alle delen van het land vond men een nieuwe werkkring in de Rotterdamse en Vlaardingse havens en de petrochemische industrie. Dat betekende ook dat er woningen gebouwd moesten worden om al die gezinnen huisvesting te bieden.

In de gebieden rond het toenmalige Vlaardingen werd veel mooi natuurschoon opgeofferd om de zogenaamde Wederopbouw wijken te realiseren. Zo werd als eerste in snel tempo de Babberspolder vol gebouwd. Aanvankelijk beleefde de visserij na de oorlog nog wel een opleving, maar halverwege de zestiger jaren was het nagenoeg gebeurd met deze zo roemrijke bedrijfstak. Toen moest ook het oude centrum er aan geloven en was de Koningin Wilhelminahaven niet meer de visserijhaven van Vlaardingen. Monumentale rederspakhuisen kwamen leeg te staan en de glans van de eens zo’n statige visserijpakhuisen verdween. Weliswaar kregen een aantal de status van Rijks- en Gemeentelijk monument, maar daar hebben verschillende huidige eigenaren kennelijk geen boodschap aan en zij laten de panden verpauperen om nieuwbouw te kunnen realiseren.

Tja, maar we moeten wel vooruit en denken aan toekomstige generaties, met alleen maar achteruit kijken kom je niet verder. Tenslotte komen er na sloop wel nieuwe woningen voor in de plaats, zo zal gezegd worden. Dat klopt. Onze ‘Ledenwerver’ op de achterkant van Tijd-Schrift 134 zegt het treffend:

“Natuurlijk kijkt de Historische Vereniging Vlaardingen achteruit, maar... HVV is een club van vandaag, die ook voor morgen van waarde wil zijn”. De zo snel volgebouwde Babberspolder van toen wordt opnieuw volgebouwd en ook de ontwikkelingen in de Rivierzone zullen nu snel gaan. De HVV heeft ook het afgelopen jaar weer constructief meegedacht in al die stadontwikkelingen. Natuurlijk hopen we dat ook in 2015 te kunnen voortzetten. O nee, niet alles is naar onze wens gegaan en gaat dat ook nu nog niet. Het is een gemiste kans dat er nauwelijks nog iets is terug te vinden van de bijzondere bebouwing en structuren van de Babberspolder. Daarom zullen we ons kritisch geluid blijven laten horen. Het is goed om te kijken naar het verleden en daarom vindt de HVV dat herbestemmen, oud en nieuw combineren en waar mogelijk verantwoord historiserend bouwen het beleid voor de toekomst moet worden.

Terugkijken en herinneren blijven we natuurlijk doen. Op 31 maart a.s. gaan we oude Vlaardingse films vertonen en dat wordt natuurlijk weer genieten. Maar daaraan vooraf houden we de Algemene Ledenvergadering en daar hoop ik u bij leven en gezondheid graag te ontmoeten.

Wout den Breems

Het Achterom

Ingena Vellekoop

In het laatste kwart van de negentiende eeuw maakte Vlaardingen een periode van bloei en welvaart door. De stad kreeg in het binnen- en buitenland bekendheid als haringstad, als gevolg van de inzending van visserijproducten door een aantal plaatselijke rederijen naar de wereld- en internationale tentoonstellingen in Wenen, Parijs en Berlijn.

In de haringvisserij werd een nieuw scheepstype, de logger, geïntroduceerd. Dit schip, met een groter laadvermogen dan de toenmalige vissersschepen, werd al spoedig

beschouwd als het meest geperfectioneerde haringschip en kwam binnen een tiental jaren algemeen in gebruik. De haringvisserij voer er wel bij, evenals de nevenbedrijven zoals scheepswerven, touwbanen, zeilmakerijen en kuiperijen.

Al die bedrijvigheid trok ook de industrie aan. De stoommeelfabriek en rijstpellerij ‘De Maas’ werd in 1874 gevestigd. Enkele jaren later gevolgd door onder meer een margarinefabriek en een flessenfabriek. Sinds lange tijd was er geen sprake meer van werkloosheid. De vraag naar vissers en arbeiders was groot en vanuit Scheveningen vestigde zich een groot

Achterstraat omstreeks 1900. Rechts de achterzijde van de huizen aan de Hoogstraat. (Verzameling Willem Vellekoop)

Het rood omkaderde gebied geeft de plaats aan van de krottenbuurt het Achterom, 1911. (Archief Gezondheidscommissie nr 19)

aantal vissers in de stad. Ook vanuit Duitsland kwamen vissers om werk te vinden op de Vlaardingse vloot. De haven werd verbeterd en de capaciteit uitgebreid. Eveneens belangrijk was de aanleg van de spoorlijn Rotterdam – Hoek van Holland. Van hogerhand was hiervoor aanvankelijk weinig belangstelling geweest, maar uiteindelijk kon de spoorlijn in de negentiger jaren van de negentiende eeuw toch worden gerealiseerd.

In deze jaren verdubbelde de bevolking zich ruimschoots: het aantal inwoners steeg van ruim 8.400 in 1870 naar bijna 22.000 in 1910. Om de mensen te huisvesten werd aanvankelijk elk stukje grond in het westelijk deel van de binnenstad benut. Op de tuinen en erven werden hofjes, straatjes en steegjes aangelegd. Tussen de Oosthavenkade, Hofsingel, Binnensingel en Spoorsingel, destijds het ‘oostelijk deel van de stad’ genoemd, ontstond in deze jaren een, in vergelijking met de opbouw van de binnenstad, ruim opgezette woonwijk. Ook in de Vettenoordse polder werden woningen gebouwd en enkele brede straten aangelegd, zoals de Prins Hendrikstraat en de Pieter Karel Drossaartstraat.

In deze tijd kon de volksgezondheid ronduit slecht worden genoemd. Het sterftecijfer was zeer hoog en jaarlijks had men te kampen met epidemieën van pokken en mazelen. De cholera, die in de negentiende eeuw reeds ver-

scheidene malen hard had toegeslagen, zorgde voor een voortdurende angst. Het ontbreken van behoorlijk drinkwater in combinatie met een, voor zover aanwezig, vaak gebrekkig rioolstelsel, hielden de uitbraken van de genoemde ziekten in stand. Een deel van de bevolking woonde in krotwoningen onder erbarmelijke, onhygiënische omstandigheden. Desondanks bleef de bevolking toenemen. Dit betekende dat de oplossingen die werden geboden, maar vaak niet meer waren dan lapmiddelen, na korte tijd niet meer aan de behoeften konden voldoen.

Landelijke maatregelen

De bovengenoemde situatie, enerzijds een betrekkelijke bloei en welvaart, anderzijds een slechte volksgezondheid, was geen typisch Vlaardings fenomeen. Dit verschijnsel deed zich in het gehele land voor. Zowel bij de landelijke als de lokale overheid, bij de een wat sneller dan bij de ander, groeide het besef dat er iets moest worden gedaan tegen misstanden, zoals epidemieën, een slechte huisvesting, het ontbreken van een goede drinkwatervoorziening en riolering.

Het liberale kabinet-Pierson (1897-1901) kwam met een aantal belangrijke wetten ten behoeve van de ‘arbeidende stand’, waarmee de slechte levensomstandigheden konden worden aangepakt. Tot deze wetten behoorden de Gezondheidswet en de Woningwet,

beide uitgevaardigd in 1901. In de Gezondheidswet werden de voorschriften voor de drinkwatervoorziening, hygiëne, ziektebestrijding en de inspectie van de volksgezondheid geregeld. Met de komst van de Woningwet, die in de zomer van 1902 in werking trad, moesten de gemeentebesturen de slechte woningen onbewoonbaar gaan verklaren en bouwverordeningen vaststellen teneinde de bouw van goede woningen te bevorderen.

Toestand in Vlaardingen

Ten gevolge van de invoering van de bovengenoemde wetten ontstond er in het volgende jaar een Gezondheidscommissie onder voorzitterschap van de heer W.C. Dusseldorp Jz. De Gezondheidscommissie verdeelde zich al spoedig in een tweetal subcommissies, waarvan de ene zich bezighield met het onderzoek naar voedingsmiddelen en besmettelijke ziekten zoals typhus, cholera, difterie, pokken en roodvonk. De andere subcommissie hield zich vrijwel uitsluitend bezig met het onderzoek naar de ‘slechte woningen’. (In de Gezondheidscommissie werd afgesproken om ‘minder voegzame’ woorden als ‘krot en dergelijken’ niet te gebruiken.)

De Subcommissie ‘slechte woningen’ richtte zich in het bijzonder op de woningen met 1, 2 en 3 vertrekken, te vinden in het oudste gedeelte van de stad, waar de meeste misstanden voorkwamen. Dit gehele gebied werd destijds begrensd door de Afrol, Gedempte Biersloot, Ridderstraat, Struijkstraat, Maassluissedijk, Markt en Hoogstraat. Dit gebied werd verdeeld in Blok A en Blok B, met de Waalstraat als scheiding. Blok A, na enige tijd in de wandeling het Achterom genoemd, bestond uit 680 woningen en Blok B telde 289 woningen. In dit artikel zal vrijwel uitsluitend aandacht worden geschonken aan het Achterom. Dit gebied bevond zich achter de Hoogstraat en werd begrensd door de Afrol, de huidige Korte Hoogstraat (toen de 6de Bierslootsteeg) en

de huidige parkeergarage Afrol (destijds waren hier de Bierslootstegen).

Hoewel de Subcommissie ‘slechte woningen’ voortvarend te werk ging, moest zij reeds na enige maanden erkennen dat ‘dit weinig opwekkende werk’ zeer omvangrijk was. Omdat de meeste leden over te weinig tijd beschikten, werd een timmermansbaas ingehuurd tegen een uurloon van 30 cent om de woningen te beoordelen. De barre woontoestanden, met name in het Achterom, aan de Maassluissedijk en in de stegen bij de Waalstraat overtroffen in veel gevallen de voorstelling die de commissie zich ervan had gemaakt. Zij kwam dan ook tot de conclusie dat er veel behuizingen onbe-

Eén van de stegen in het Achterom, omstreeks 1900. (Collectie Stadsarchief Vlaardingen)

woonbaar moesten worden verklaard. Bij de Gemeente Vlaardingen werd dan ook aangedrongen op het maken van verordeningen ten behoeve van de te nemen maatregelen.

De Gemeente echter liet zich niet onder druk zetten. In haar verslag over 1903 schreef zij over de gunstige toestand in de stad: bij de aanzienlijke en snelle uitbreiding was er zorg gedragen voor de aanleg van ruime straten en voldoende open ruimte achter de woningen, zodat er in het grootste gedeelte een uitstekende toevoer van licht en lucht was. In het oude gedeelte van de stad waren er ‘nog genoeg onhygiënische woningtoestanden’, maar de ‘allerslechtste woningen’ stonden meestal leeg. Bovendien was er in Vlaardingen, dankzij de bloei van de bedrijven, slechts sporadisch sprake van werkeloosheid en pauperisme.

Krotwoningen

Gedurende enige jaren deed de Subcommissie haar werk, waarin slechts een beperkt aantal behuizingen een onbewoonbaarverklaring

kreeg. Zij deed dit met mate omdat een onbewoonbaarverklaring de verbetering van de situatie in de weg stond. Eind 1903 klaagde de Subcommissie over de huisjesmelkers die al bezig waren munt te slaan uit het woningonderzoek door ongemotiveerd de huur te verhogen of, met het oog op een mogelijke afkeuring, alle verbeteringen en herstelwerkzaamheden te weigeren. Ook werden deze onbewoonbare pandjes voor een appel en een ei gekocht en enigszins opgeknapt. Vervolgens kregen zij een nieuw leven als pakhuisje met een hogere opbrengst dan voorheen.

De beschrijving van zo’n krotwoning in een van de Afrolstegen is schrijnend te noemen: ‘Dit huisje is toegankelijk door en ontvangt alle licht uit een steeg van 90 c.M. breedte, aan de andere zijde begrensd door den 7 Meter hoogen achtergevel van een huis. Het donkere woonvertrek is 12.8 M², groot en 2.50 M. hoog en heeft behalve de bedstede 2 kasten, in één waarvan zich de privaetton bevindt. Daarboven ligt het huisje laag en is zeer slecht

Bouwterrein aan de
Achterstraat. Rechts:
achterzijde van de hui-
zen aan de Hoogstraat,
1912.
(Collectie Stadsarchief
Vlaardingen)

gebouwd’. Over het aantal bewoners werd, helaas, geen mededeling gedaan.

Pas in juli 1905 werd de Bouwverordening van de Gemeente Vlaardingen vastgesteld, waarin eisen waren vastgelegd met betrekking tot soliditeit, hygiëne en billijkheid. De toepassing ervan was in hoofdzaak bedoeld voor percelen in aan- of herbouw. Hierin was onder andere de bepaling opgenomen dat er voor elk perceel minstens 1/3 van de bebouwde oppervlakte aan open grond aanwezig moest zijn. Dit laatste was niet of nauwelijks te handhaven of te realiseren voor de oude binnenstad. De commissie betwijfelde bovendien of deze bepaling wel in acht was genomen bij de nieuwbouw gedurende de laatste decennia.

In 1907 moest de Gezondheidscommissie laten weten dat zij geen nieuwe ‘Blokken’ meer onder handen kon nemen, omdat de uitwerking van de Blokken A en B teveel tijd in beslag nam. Zij maakte bovendien melding van het feit dat men zeer geleidelijk te werk moest gaan bij het onbewoonbaar verklaren van de oude krotten (een woord dat er toch langzamerhand bij de commissie was ingeslopen). Weliswaar was er op dat moment veel leegstand in het nieuwe gedeelte van de stad, waardoor de bewoners van krotwoningen zouden kunnen doorstromen naar ‘meer hygiënische’ huizen, maar de commissie was van mening dat deze mensen niet in staat waren een kostbaarder huis te gaan bewonen dan waarin zij nu huisden.

Discussies over verbetering

Eind 1908 kwam de kwestie toch enigszins in een stroomversnelling: er kwamen plannen op tafel voor de verbetering van het Achterom, maar de uitvoering van welk plan dan ook liet nog op zich wachten. Van Dusseldorp, de voorzitter van de Gezondheidscommissie, verweet B&W in gebreke te zijn gebleven met de verbetering van de woningtoestanden. In

de Achterstraat met de aangrenzende sloppen en stegen waren de ‘ergerlijkste’ toestanden aangetroffen. Beschikte B&W over een vast plan om ‘deze Augiasstal’ te reinigen? B&W bleek nog steeds geen oplossing te hebben.

De discussie over het verbeteren van het Achterom bleef voorlopig nog voortduren. Door de verbreding van de Achterstraat, die direct achter de huizen van de Hoogstraat vanaf de Afrol naar de Kuiperstraat liep, zou een aantal krotten in het Achterom worden opgeruimd. Dit bleek toch niet de juiste oplossing te zijn om de woontoestanden in het gehele Achterom te verbeteren. Eigenlijk diende het ‘gansche krottenkwartier’ onbewoonbaar te worden verklaard en te verdwijnen, want ook de Woningwet verbood het in stand houden van dergelijke toestanden.

De radicale oplossing om de ‘krottenrommel’ volledig af te breken, stuitte aanvankelijk op bezwaren van B&W: ‘is deze oplossing niet eene van een verre, verre toekomst?’ Laten de gemeentelijke financiën een dergelijke uitgave wel toe? Hoe denkt men de panden aan te kopen?

Uiteindelijk werd een plan vastgesteld, dat het gehele Achterom omvatte. Alle huisjes, of hoe men de krotten met een mooie benaming ook wilde benoemen, moesten door de gemeente worden opgekocht. Dat had als voordeel dat de afgekeurde woningen werden gesloopt waarmee een einde zou komen aan een aantal misstanden. Bovendien kon de grond weer worden verkocht of in erfpacht uitgegeven. Op de kaalslag zou een nieuwe, brede straat worden aangelegd. Aan weerszijden van de straat werden arbeiderswoningen met tuintjes gepland. Tussen de tuinen van de nieuwe huizen en de achterkant van de huizen aan de Hoogstraat zou ook grond vrijkomen, die door de eigenaren van de betreffende Hoogstraat-panden kon worden aangekocht. De

Achterstraat kwam hiermee te vervallen.

In dit plan rekende men zich rijk. De grond voor de bouw van de arbeiderswoningen dacht men te verkopen voor 10 gulden per m² en die voor de eigenaren van de Hoogstraatpanden voor 15 gulden per m². De gemeente zou zorgdragen voor de bestrating en de rio-lering.

In april 1910 machtigde de gemeenteraad B&W om de betreffende percelen op kosten van de gemeente aan te kopen. Zij kreeg daarvoor een krediet van 65.000 gulden toegewezen.

Subsidie van het Rijk

De inspecteur van de Volksgezondheid, W. van Boven, liet weten dat wanneer de Gemeente geen grond zou uitgeven maar zelf arbeiderswoningen en winkels zou bouwen op het vrijgekomen terrein, er dan van het Rijk een subsidie was te verkrijgen voor de nieuwbouw. Hierdoor zouden de kosten aanmerkelijk lager kunnen uitvallen. Indien de Gemeente niet zelf wilde bouwen, dan kon ook een woningbouwvereniging gaan bouwen en daarmee de subsidie van het Rijk ontvangen. Een andere oplossing om de subsidie te verwerven bestond er niet.

Op dat moment was er binnen Vlaardingen nog geen belangstelling voor de oprichting van een woningbouwvereniging. De Gemeente had er ook geen oren naar om zelf te bouwen, want zij had zware financiële lasten. Bovendien verwachtte B&W weinig steun van de kant van de Gemeenteraad te zullen krijgen indien zij met het voorstel zou komen om zelf te bouwen en te ontwikkelen in plaats van de gronden uit te geven. Zij voerde als argument aan dat er in Vlaardingen geen woningnood bestond voor de ‘arbeidende klasse’. Het tegendeel was waar: van particuliere zijde was er steeds animo om werkmanswoningen te bouwen, ‘zodat de bouwers terecht zullen

mopperen dat de Gemeente hen concurrentie aandoet’. Slechts door te ‘schipperen’ zou er kans van slagen zijn. De burgemeester vond de bouw door de Gemeente ‘beslist ongewenst’. Ondanks alle bezwaren die B&W op- perde, stond de Gemeenteraad een bedrag van 65.000 gulden toe voor de Achterom-kwestie. De krotten konden eindelijk worden aange- kocht.

Om de prijzen niet te laten opdrijven bij de verwerving van de krotwoningen had de ge- meente een stroman aangesteld, in dit geval de voorzitter van de Gezondheidscommis- sie. In zeer korte tijd kwam alles in 1910 in gemeentelijke handen. De bewoners mochten tegen dezelfde voorwaarden als voorheen hun behuizing blijven huren met de bepaling dat de gemeente de vrije beschikking had over hun woonruimte. De panden werden tijdig ontruimd: de bewoners verhuisden naar een andere woning in de stad of trokken naar elders. (Over dat laatste schreef men dat de genomen maatregelen niet alleen voordelig waren voor de Vlaardingse huisvesting maar ook gunstig met betrekking tot ‘het alhier be- staande pauperisme’.)

Patrimoniums Woningen

Met de afbraak van het Achterom werd langer getalmd dan Van Dusseldorp had gehoopt. Hij was van mening dat de boel zo snel moge- lijk tegen de grond moest om plaats te maken voor de nieuwbouw. Begin januari hoorde hij dat de Vlaardingse afdeling van het Neder- landsch Werkliedenverbond “Patrimonium” plannen had om een vereniging voor volks- huisvesting op te richten en erover dacht om te gaan bouwen aan de Maasboschstraat. Hij betwijfelde echter of ‘dit lichaam hiertoe wel geschikt is’. Desondanks nam een van de le- den van de Gezondheidscommissie contact op met Patrimonium om de aandacht te vesti- gen op het vrijkomende gebied het Achterom.

Op 9 februari 1911 werd de Vereniging “Pa- trimoniums Woningen” opgericht met als doelstelling de bouw van arbeiderswoningen. Ruim een week later werd de eerste vergade- ring gehouden. Van Dusseldorp had geen twij- fels meer, ‘toejuichende, dat de stoot gegeven werd aan een zaak, die hem zeer ter harte gaat, en die hij ook dacht ter hand te nemen’. Later, toen hij had vernomen dat de burgemeester van Vlaardinger-Ambacht, H. de Bordes, een belangrijk aandeel had gehad in de oprichting van de Vereniging, was hij minder enthousiast. Het speet hem zeer dat ‘de Vereniging een zoo specifiek politiek-christelijk karakter draagt, waar juist op dit gebied zoo ruime ge- legenheid is tot samenwerking van allen zon- der bijmenging van politiek’.

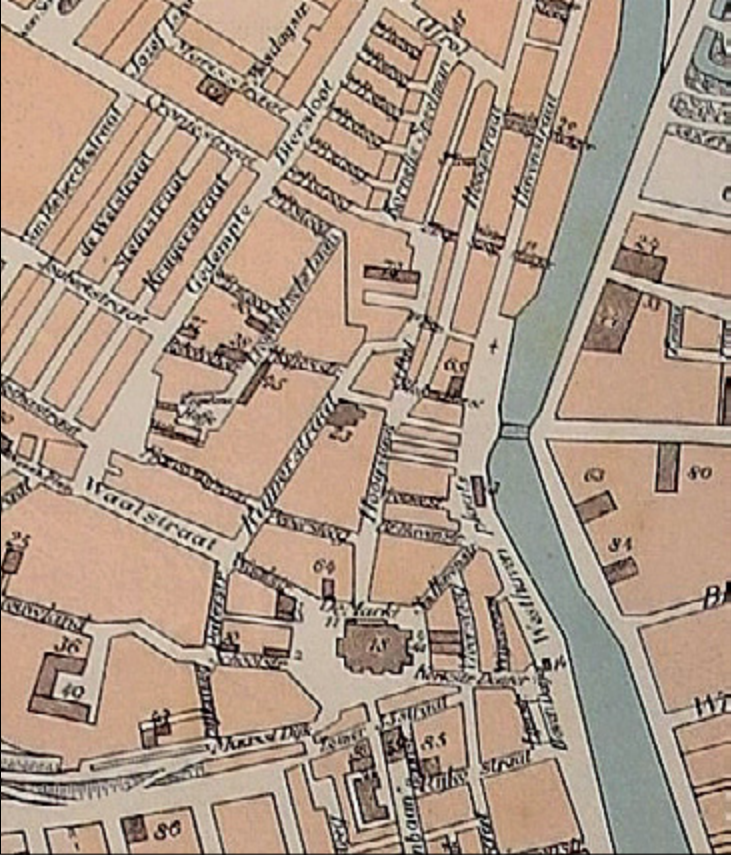
Waarschijnlijk zat de ‘pijn’ bij Van Dussel- dorp in het feit dat hij niet in de plannen van Patrimonium was gekend en dat de inspec- teur van de Volksgezondheid, Van Boven, hiervan wel op de hoogte was geweest en met het passeren van de Gezondheidscommissie had ingestemd. Volgens de statuten van Pa- trimoniums Woningen diende een lid van de

Gezondheidscommissie toe te treden tot het bestuur van de woningbouwvereniging.

Voorlopig had Van Dusseldorp nog geen trek in de hem aangeboden bestuursfunctie. Hij dacht er ook over om uit de Gezondheids- commissie te stappen, wanneer de lucht weer zou zijn geklaard. Na lange tijd stemde hij er toch in toe zitting in het bestuur te nemen. Niet lang daarna gaf hij ruiterlijk toe dat hij hiervan geen spijt had: de nieuwe vereniging had belang bij het oordeel van de Gezond- heidscommissie.

Patrimoniums Woningen deed de gemeente het aanbod om voor 15.000 gulden een deel van het Achteromcomplex te kopen om, na sloop van de bestaande bebouwing, 51 wo- ningen te bouwen met gebruikmaking van het materiaal dat bij de sloop zou vrijkomen. De gemeente echter, op advies van de Ge- zondheidscommissie, stond de recycling van het oude materiaal niet toe omdat de nieuwe woningen werden beschouwd als ‘model-wo- ningen’. Patrimonium liet weten dat wanneer zij geen gebruik kon maken van het afbraak-

Bouw van de woningen aan de Kornelis Speel- manstraat door Patri- moniums Woningen, 1912. (Collectie Stadsarchief Vlaardingen)

Plattegrond van Vlaardingen met het stratenplan op de plaats van het vroegere Achterom, 1926. (Collectie Stadsarchief Vlaardingen)

materiaal, zij niet uit de kosten zou kunnen komen.

Een nieuw bod werd gedaan: men bood 13.000 gulden inclusief de sloop. Omdat er was besloten geen huizen te bouwen in de smalle Bierslootstegen, werd het aantal te bouwen woningen met zeven teruggebracht naar 44 woningen. De huizen werden daardoor hygiënischer maar wel duurder. Het nieuwe plan omvatte 21 dubbele huizen, dat wil zeggen beneden- en bovenwoningen, en twee enkele huizen. De Gemeente kon hiermee instemmen.

Per vierkante meter betaalde de Vereeniging 5 gulden. Later werden nog enkele percelen in de omtrek verworven zodat er toch ruim 50 huizen konden worden gerealiseerd. Bij de indeling van de huizen was het advies gevolgd van Van Boven, de inspecteur van de Volksgezondheid: een flinke woonkamer, een kleine keuken en een slaapkamer. Bij de bovenwoningen behoorde ook een zolder waar twee slaapkamers werden gerealiseerd. De hoop werd uitgesproken dat de bewoners de

keukens niet als woonkamer zouden gebruiken en de woonkamers niet als ‘salon’.

Naar de huidige maatstaven kan men deze woningen niet echt groot noemen, maar ten opzichte van de krotten die er stonden en waarvan hierboven een beschrijving is te lezen, zijn zij zeker riant te noemen. Als voorbeeld volgt de beschrijving van een benedenwoning: de woonkamer had een oppervlakte van 15 m², en was voorzien van twee ramen, een kast, bedstede en stookplaats. De slaapkamer was 9 m² en had een raam en kast. De keuken was 7,5 m² en had een raam, aanrecht met gootsteen, kast en stookplaats. Het privaat had een grootte van 1 m², alsmede een raam. Op de grond achter de benedenwoning stond een loodsje of schuurtje van ongeveer 4 m².

In november 1912 werden de eerste huizen aan de Kornelis Speelmanstraat opgeleverd. De straat werd vernoemd naar de Nederlandse gouverneur-generaal van Nederlands-Indië, Kornelis Speelman (1628-1686), die na de verovering van Makassar deze stad de naam Vlaardingen gaf.

Eigenaren panden aan de Hoogstraat

In 1911 nog had de Gemeente haar goedkeuring verleend aan het stratenplan van het Achterom. De nieuw aan te leggen straat (de latere Kornelis Speelmanstraat) werd 9 meter breed. De steeg (het latere Achterom) tussen de tuinen en de grond achter de huizen aan de Hoogstraat kreeg een breedte van 2,50 meter in plaats van de geplande steeg met een breedte van 90 cm. Men veronderstelde dat de winkeliers aan de Hoogstraat waarschijnlijk niet op een tuin zaten te wachten maar de hen aangeboden grond liever zouden benutten voor de bouw van een magazijn of werkplaats ten behoeve van hun bedrijf. Met een weg ter breedte van 2,50 meter zou men de winkels aan de achterkant kunnen bevoorraden.

Wat betreft de gronden die bestemd waren voor aankoop door de eigenaren van de Hoogstraat-panden: men dacht dat de meesten ‘gretig gebruik’ zouden maken van de mogelijkheid om voor 1 mei 1913 de grond te kopen voor 7,50 gulden per m². In praktijk viel dat nogal tegen. Waarschijnlijk had de inspecteur van de Volksgezondheid de situatie goed ingeschat toen hij opmerkte dat de eigenaars van de panden aan de Hoogstraat de grond kregen opgedrongen. Van Dusseldorp was een andere mening toegedaan. Hij wees op de noodzakelijkheid van een achteruitgang: ‘zoodat zij als van zelve ertoe zullen komen de achterliggende grond aan te vragen’. Het zou nog jaren duren voordat alle gronden waren verkocht.

De naam Achterom, die in de eerste jaren van de twintigste eeuw de benaming was voor het gehele krottenwijkje, werd in 1958 officieel vastgesteld voor het straatje (van 2,50 meter breed) tussen de tuinen van de Kornelis Speelmanstraat en de percelen achter de huizen van de Hoogstraat. Thans heeft het Achterom een breedte van 4 meter. De huizen van Patrimonium, die aan het begin van de

twintigste eeuw werden opgeleverd, hebben inmiddels weer plaats gemaakt voor de woningen die tegen de parkeergarage Afrol zijn gebouwd, en het stadsparkje. De naam Kornelis Speelmanstraat bleef gehandhaafd. Ook de naam Achterstraat is teruggekeerd. Sinds 1957 is dit de benaming voor de straat achter de noordzijde van de Korte Hoogstraat.

Belangrijkste bronnen:

- C. Postma, Korte geschiedenis van Vlaardingen (Vlaardingen 1958)
- K. Kornaat, Bouwen aan de stad van morgen; 85 jaar Patrimoniums Woningen (Eersel 1996)
- I. Vellekoop, Op de winkel passen (Vlaardingen 2000)
- I. Vellekoop, Achterom honderd jaar geleden, verschenen in De Vlaardinger, 26 oktober 1911.

Stadsarchief Vlaardingen:

- Archieven Stads- c.q. Gemeentebestuur van Vlaardingen, nrs 3084 – 3098.
- Archief Gezondheidscommissie, nrs 6, 8, 9, 19 en 54.

Stadsparkje met rechts het Achterom en links de Kornelis Speelmanstraat. (Collectie Stadsarchief Vlaardingen)

Frans Don: een leven in dienst van de vrede

Jan van Hees

Frans Don was de zoon van kuiper Cornelis Don en Maartje Vogel. Hij werd geboren op 28 maart 1898 en was het achtste kind in het gezin dat uiteindelijk tien kinderen zou tellen.

Familie

Cornelis Don (1863) was fustkuiper en van kuipers werd gezegd dat het artiesten in hun vak waren, maar dat hun lichaam een bezienswaardigheid zou zijn, als ze op hun vijftigste nog geen kromme rug hadden. Don was een diep gelovig en zoekende man. Zijn ouders (Willem Don en Neeltje de Bogerdt) waren met de Afscheiding van de Nederlandse Hervormde Kerk meegegaan. In 1848 waren ze lid van de Christelijk Afschei-

den Gemeente (ook Separatisten genoemd). Zelf spraken ze van Gereformeerde Kerk nog verwijzend naar de oude naam van de Nederlandsche Hervormde Kerk vòr 1816: de Nederduitsche Gereformeerde Kerk. In 1869 werd de naam veranderd in Christelijk Gereformeerde Gemeente. In 1880 trad hij met zijn ouders uit de Gereformeerde Kerk in de Landstraat naar de in dat jaar opgerichte dissidente groep de “Vrije Gereformeerde Gemeente”, die samenkwam in een pakhuis aan de overkant in de Landstraat. Deze Gemeente van “bevindelijke gelovigen” bouwde kort daarna een kerk in het Westnieuwland. Uiteindelijk sloot deze groep zich in 1920 aan bij de Gereformeerde Gemeente met hun huidige Sionkerk en dit was niet de enige groep die uittrad uit bestaande geloofsgroepen. De staalkaart van geloven in Vlaardingen was en is vrij uitgebreid, maar die wordt in dit kader buiten beschouwing gelaten.

Frans

Frans kwam in 1910 van de lagere school, werd kantoorbediende en studeerde 's avonds voor het diploma boekhouden. Hoewel vier broers (drie fustkuipers en een bakker) mogelijk gedurende 1914-1918 gemobiliseerd waren, was hij militieplichtig in 1918. Al in 1914 had hij in familiekring gezegd dat hij niet in het leger wilde. In de zomer van 1915 slaagde hij voor het examen boekhouden van de Handels- en Kantoorbediende Vereeniging. In 1917 werkte hij bij de Rijksdistributiedienst. Toen hij moest opkomen vroeg hij om twee jaar uitstel wegens persoonlijke onmisbaarheid, wat hem toegekend werd. Hij trouwde op 14 juli 1919 in Vlaardinger-Ambacht met Maria Cornelia Verboon, dochter van reder Alewijn Verboon (die kuiper geweest was). Het echtpaar ging wonen in de Stationsstraat 30. Van de “Vrije Gereformeerde Gemeente”

Op de hoek van de Landstraat/Fuikstraat stond het pakhuis dat als onderkomen diende voor de ‘Vrije Gereformeerde Gemeente’. (Collectie HVV)

gingen zij kort daarna over naar de Gereformeerde Gemeente. Frans moest opkomen in 1920 en was ingedeeld bij de 3e Compagnie Pantserfort Artillerie. Hij meldde zich bij het Fort Hoek van Holland en tegenover Commandant kapitein Schouten verklaarde hij dat hij gewetensbezwaren had tegen de krijgsdienst, omdat hij zijn christelijke overtuiging niet alleen belijden wilde, maar ook beleven; zijn Heiland wilde volgen en zich niet wilde lenen voor de werken der duisternis. Toch deed hij zijn plicht, omdat zijn vrouw zwanger was en hij niet voor haar kon zorgen als hij gevangen zou zitten. Na een half jaar zat zijn dienstplicht erop en keerde hij terug in de burgermaatschappij. Mogelijk werkte hij eerst op kantoor bij de “Zeevisscherij Maatschappij en Haringhandel v/h A. Verboon” die opgericht was in 1917 door Jan Verboon Azn. en waarvan zijn schoonvader commissaris was. Later werkte hij op een handelskantoor in “Het Witte Huis” en stapte elke werkdag om half acht op de trein naar Rotterdam-Blaak, maar niet voor dat hij in het seizoen met de vier oudste kinderen ging zwemmen in de

Spoorhaven. Ondanks zijn bedenkingen ging hij na 1920 nog twee maal “op herhaling”, maar kennelijk werd zijn aversie tegen het krijgsbedrijf groter en groter en voordat hij een derde oproep zou krijgen, schreef hij op 12 april 1929 een brief aan de Minister van Defensie (inmiddels had hij al acht kinderen!). Hij vroeg daarin om als gewetensbezwaarde aangemerkt te mogen worden op grond van de wet van 13 juli 1923 voor gewetensbezwaarden tegen de krijgsdienst (in de volksmond de dienstweigeringswet). Verschenen voor de commissie die de dienstweigerering moest behandelen, verklaarde Frans ook tegen het functioneren als hospitaalsoldaat te zijn omdat het zeker geen barmhartigheid was om gewonde soldaten op te lappen om weer de oorlog ingestuurd te worden. Daarbij verklaarde hij zeker geen anarchistische neigingen te hebben die tot deze overtuiging geleid had. Vermoedelijk heeft de commissie zijn verzoek ingewilligd. Eind 1927 werd door een voorlopig bestuur de “Vredeskring voor Nederland” afdeling Vlaardingen opgericht met als voorzitter Frans Don. Hij was er van over-

Het echtpaar ging wonen in de Stationsstraat... (Collectie HVV)

Brief aan den Minister van Defensie.

Vlaardingen, 12 April 1929.
Aan Zijne Excellentie den Minister van Defensie,
te 's-Gravenhage.

Geeft met verschuldigden eerbied te kennen
Frans Don, militieplichtige der lichting 1918, behorende bij de
3e Comp. Pantserfort-Art. (overgegaan tot de Kustartillerie);
dat hij met de ploeg van lichting 1920 voor eerste oefening onder
de wapen geweest is;
dat hij daarna tweemaal aan herhalingsoefeningen heeft deelge-
nomen;
dat hij reeds bij opkomst voor eerste oefening gewetensbezwaren
had tegen den krijgdsdienst, en dit destijds (1920) tegenover den
kapitein C. Schouten van het fort Hoek van Holland bij de aan-
wijzing der voor opleiding geschikten, heeft verklaard;
dat hij zijne christelijke overtuiging niet alleen belijden maar ook
beleven wil en zijn Heiland wil volgen, en zich niet meer leenen
voor de onvruchtbare werken der duisternis;
Redenen waarom hij Uwe Excellentie eerbiedig verzoekt hem als
gewetensbezwaarde aan te merken, of wel hem door de daartoe
ingestelde commissie te doen hooren, aangezien het hem niet
mogelijk zal zijn den militairen dienst, die in de toekomst van
hem gevorderd zou kunnen worden, te vervullen.
't Welk doende. enz.

(w.g.) F. Don.

Brief Frans Don met
zijn beroep op gewetensbezwaren.

tuigd geraakt dat hij een taak had om andere
mensen van zijn vredesinstelling te overtuigen. De Vredeskring organiseerde op 21 juli
1928 een propagandabijeenkomst op het Flardingenveld bij de Hofsingel met als sprekers de
doopsgezinde predikant Frits Kuiper (1898) uit Amersfoort en Johannes A. van Sijn (1880)
uit Rotterdam over “Geen vrede zonder ontwapening”. Twee maanden later, kennelijk
was er in Vlaardingen een goede voedingsbodem, herhaalde de Vredeskring de bijeen-
komst nu met sprekers de Remonstrants predikant Piet Eldering (“Hoe is het mogelijk?”)
uit Rotterdam en ook weer Jan van Sijn. Het muziekkorps “Sursum Corda” maakte een
mars door de stad om mensen naar de Hof-

singel te laten komen. Begin november 1928
verzocht de Vredeskring aan voorgangers in
hun kerkdienst de wapenstilstand van 1918
te herdenken en hun gehoor te wijzen op de
vloek van de oorlog en de zegen van de vrede
.

De Vredeskring voor Nederland

In 1916 werd in Rotterdam een Comité voor
Gewetensvrijheid opgericht. In dit comité
voerde Jan van Sijn (1880) een actie voor ge-
wetensvrijheid inzake de krijgsdienst. Van
Sijn was een Rotterdamse boekdrukker die
veel drukwerk leverde aan mensen die - net als
hij - overtuigd waren van de vredesgedachte.
Toen dit werk voor de gewetensvrijheid be-
eindigd werd, werd door C. van der Burg in
1917 de “Vredeskring van Nederland” opge-
richt met als maandblad “De Nieuwe Koers”.
De uitbanning van de oorlog zou bereikt kun-
nen worden door: nationale ontwapening,
afschaffing van oorlogstuig, dienstplicht, ver-
keersbelemmeringen, zowel voor personen en
goederen (hoe modern!) opheffen, democra-
tisering en uitbouw van de Volkenbond. Van
Sijn was een onvermoeid strijder voor morele
en werkelijke ontwapening, waarover hij en-
kele brochures schreef en uiteraard zelf uitgaf.
Daarnaast maakte hij deel uit van het bestuur
van de “Vereeniging tot bevordering der Op-
richting van de Vereenigde Staten van Euro-
pa”. Verder was hij ook nog kandidaat voor de
Tweede Kamer van de Democratische Partij
in 1925 en 1929 en in 1933 van de Algemeene
Democratische Unie. Onder voorzitterschap
van de Rotterdamse papierfabrikant Jacob
N. de Jong (1866-1931) was hij secretaris van
de “Vredeskring voor Nederland” afdeling
Rotterdam. De Centrale Inlichtingen Dienst
die deze linkse organisatie in het vizier had,
rangschikte de Vredeskring onder de niet-
kerkelijke radicaal-pacifistische organisaties.
Hun leiders behoorden volgens de geheime
dienst tot de niet agressieve gematigde anti-
militaristen, maar werkten later wel samen
met uitgesproken revolutionaire organisaties

en werden dus door geheim agenten in de ga-
ten gehouden. Frans Don kwam in contact
met Jan van Sijn en raakte overtuigd van zijn
ideeën.

Activiteiten van Frans Don

Waar Frans Don met een werkkring en een
gezin van tien kinderen de energie vandaan

haalde valt slechts te raden. Hij was in au-
gustus 1923 verhuisd naar een vrij nieuw
huis in de Beukestraat (16): het vierde kind
diende zich al aan. Dit was geen “stille in den
lande” meer, maar een activist voor de vrede.
Er moet in zijn denken heel wat verschoven
zijn. Mogelijk verliet hij toen de Gerefor-
meerde Gemeente en liet zich met zijn gezin

Voorpagina van ‘De
nieuwe Koers’, juli
1924
(internet)

Het echtpaar Don had
tien kinderen:
Maarten, Alewijn,
Cornelis, Margaretha,
Frans, Marinus, Wil-
lem, Jan, Albert en
Catharina.
(Collectie Familie Don)

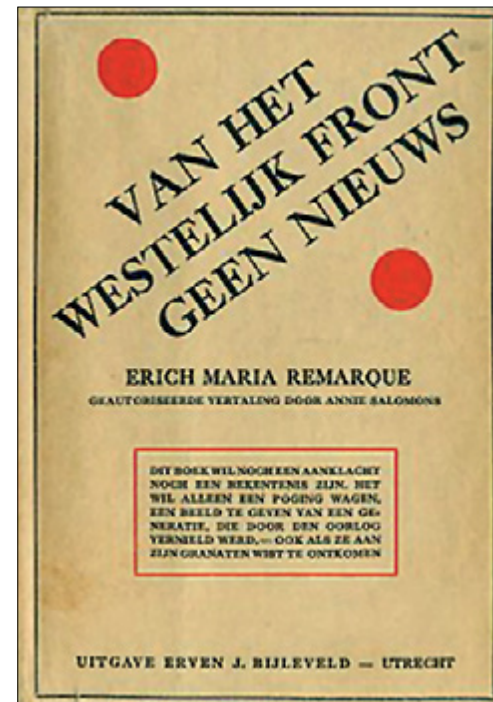
De woning van Frans Don in de Beukestraat van 1923-1933 (Collectie Familie Don)

inschrijven bij de Hervormde Gemeente van Vlaardingen. Hij kwam bij zijn vredeswerk in contact met predikanten en andere activisten van buiten Vlaardingen en mogelijk hebben zij hem overtuigd dat zijn leven een andere wending zou kunnen nemen. Hij kan het ook bekering genoemd hebben. Zijn zoon Alewijn herinnert zich dat zijn vader in de openlucht op een verhoging sprak over oorlog en vrede, rijk en arm en met zijn broer colporteerde met het blad de “Vredesbode”. Van 1928-1933 was hij bijzonder actief in Vlaardingen en probeerde met succes ook een Vredeskring in Schiedam te stichten. Daarnaast moet er in Vlaardingen nauw contact geweest met de niet kerkelijk pacifistische groep de “Jongeren Vredes Actie” en de pacifisten van “Kerk en Vrede”. In oktober 1929 organiseerde de Vredeskring een openbare vergadering in de Volksbond (Excelsior) aan de Oosthavenkade met een lezing van Dr. Nicolette A. Bruining over “Ichnaton, een pacifist der Oudheid”¹. Twee maanden later hield de landbouwkundige dr. Zeno Kamerling (1872-1932) voor de Vredeskring een lezing met als titel “De weg naar de wereldvrede”. In januari 1930 was Jan van Sijn spreker in Vlaardingen over “Milita-

risme en Politie”. Een georganiseerde vredesbazaar leverde 1200 gulden op. Op 7 maart organiseerde de Schiedamse afdeling van “Kerk en Vrede” i.s.m. de “Vredeskring” afd. Vlaardingen een filmavond in Schiedam met als anti-oorlogsfilm “De grootste Vijand”². Op 28 april voerden enkele Rotterdamse jongeren in “Liefde en Vrede” het ironische toneelstuk “Hell” op, terwijl Fedde Schurer uit Lemmer op die avond zou spreken over “Vaderlands-liefde en anti-militarisme”³. In juni schreef de “Vredeskring” een brief aan de Gemeenteraad van Vlaardingen om maatregelen te nemen tegen een mogelijk chemische oorlog. Voorwaar een actieve Vredeskring.

Dat veranderde in 1931. Op 17 februari sprak Fedde Schurer weer in Vlaardingen, maar nu over “De Stem des Bloeds”. In dat jaar schreef Frans zijn brochure: “SOS, de Misdaad der Bewapening en onze verantwoordelijkheid” uiteraard gedrukt bij van Jan van Sijn. De nieuwe directeur van Luxor, Daniel Grimmelikhuisen (alias Louis Daniëls), ging mee met de vredesbeweging en vertoonde de anti-oorlogsfilm “Im Westen nichts Neues”. Door de grote belangstelling al of niet met de re-

clame van de “Vredeskring” voeren er extra boten vanaf Den Briel naar Vlaardingen. Het “Nieuws” in de Nieuwe Vlaardingsche Courant van 12 mei bevatte een ingezonden brief van Frans Don die met veertig anderen aan de minister van financiën om ontheffing van betaling van belasting vroeg van dat deel dat voor oorlogsdoeleinden bestemd was. Het geld zou wel aan vredelievende zaken besteed mogen worden. Of het wat uitgehaald heeft kon niet gevonden worden, maar het ging natuurlijk om het publiek maken van deze actie. In juni lukte het om een “Vredeskring” afdeling Schiedam op te richten: in de oprichtingsvergadering was Frans Don aanwezig: er meldden zich dertig nieuwe leden. Op donderdag 18 juni werd er in de Grote Kerk in Schiedam een Vredesdienst gehouden waarin Frans Don de verschillende sprekers inleidde. Men lanceerde gezien het succes in Vlaardingen het plan om ook in de Schiedamse Luxor bioscoop aan de Broersvest de film “Im Westen nichts Neues” te vertonen en dat gebeurde verschillende malen in het najaar. Verder werd het plan geopperd om een gezamenlijk orgaan “De Vredesbode” in het leven te roepen met als hoofdredacteur Frans

Don. Half augustus was er een openluchtmee-ting van de Vredeskring op het Flardingaveld. Op 19 september was er een openluchtmee-ting op het Veerplein met als spreker Dr. Jules Verbeeke, oud-oorlogscorrespondent van “The Times”, met als onderwerp “De Oorlogsgeesels”. Brochures (o.a. van Frans Don en ds. Jan J. Buskes) gingen grif van de hand. In oktober werd in Vlaardingen de “Jongeren Vredes Actie” (JVA) opgericht voor jongeren tussen 18 en 35 jaar die eveneens de vredesge-dachte toegedaan waren. Kennelijk was Frans bij het hoofdbestuur van de “Vredeskring van Nederland” opgevallen en werd hij gevraagd om algemeen secretaris te worden: Vlaardin-gen was te klein geworden. Op 11 november (Wapenstilstandsdag) werd Jules Verbeeke weer gevraagd om in Excelsior te spreken over het onderwerp: “Stilte aan het front en onze plicht”.

Het kon eigenlijk niet uitblijvende dat in de verzuilde maatschappij van toen een landelijke “Gereformeerde Vereeniging voor daadwerkelijke Vredesactie” opgericht werd. Dat gebeurde begin 1931. Voorzitter van de Vlaardingse afdeling was Alexander Eijgenraam,

Boek (1929) en film (1930) van “Im Westen nichts Neues”. (internet)

Het gebroken geweer-
tje, symbool van de
anti-militaristische
beweging in de jaren
dertig.
(Collectie Streekmu-
seum Jan Anderson)

Frans Don, predikant
in Oostkapelle
1936-1946
(Collectie Familie Don)

Boschlaan 20. De voorzitter van de landelijk
vereniging, H. L. van Bruggen, woonde aan
Westerlaan 16 in De Bilt. Frans Don werd
twee jaar later zijn buurman.

Samenwerking tussen jong en oud bestond
ook en daarom kwam de Vredeskring en de
JVA in februari 1932 bijeen om te luisteren
naar een lezing van Wijnand J. van der Lee-
den van de JVA-afdeling Den Haag over de
bewapeningsindustrie⁴. Op tweede pinkster-
dag werd in Vlaardingen een Landdag voor
de Vrede georganiseerd waar Frans Don en
Fedde Schurer zouden spreken, maar in plaats
van Frans kwam de Rotterdamse Arie Fruin
(1878)⁵. Schurer sprak over Militarisme en de
Bewapening. In augustus 1932 sprak Frans in
Hotel “De Man” in Oostvoorne over: “Er moet
een nieuwe geest onder de mensen komen”,
dat had hij ook al gedaan in februari op een
vergadering in Delfzijl. In oktober organi-
seerde hij een vergadering tegen de Vrijwillige
Landstorm (de bewapening van burgers) met
als spreker de Rotterdamse predikant Dr. A.
R. Rutgers⁶. Op 9 januari 1933 organiseerde
de Vredeskring in Excelsior een lezing van
de remonstrantse predikant Spanjaard uit
Schiedam met als onderwerp “Christendom
en Oorlog”. Als algemeen secretaris van de

“Vredeskring voor Nederland” sprak Frans in
februari weer in Delfzijl en vroeg hij zich in
zijn toespraak af “Zijn wij strijders voor een
verloren zaak?”⁷.

En toen...

Op 22 september 1933 verliet Frans Don met
vrouw en tien kinderen de Beukestraat en
verhuisde naar De Bilt. Ze vestigden zich daar
in de Westerlaan (20). Hij liet de Vredeskring
afdeling Vlaardingen min of meer verweesd
achter die overigens in juli 1934 op het For-
tunaveld aan de Kethelweg nog een bijeen-
komst organiseerde over de luchtbescher-
ming. Vermoedelijk werd de Vredeskring in
Vlaardingen (met enkele nog niet bekende
bestuursleden) vrijwel alleen door Frans Don
gedragen en toen die weg ging, kwam ook de
Vredeskring in de lucht te hangen en zal bij de

fusie wel opgeheven zijn. In 1936 waren er nog
maar vier afdelingen t.w. in Bussum, Laren,
Kortenhoef en Nederhorst den Berg. Blijkbaar
was bij Frans Don, door de contacten die hij
had, het verlangen gegroeid om zijn vredesge-
dachten nog meer te verdiepen en met mensen
in aanraking te komen die over dat onderwerp
dezelfde of ongeveer de zelfde ideeën hadden.
Hij wilde theologie gaan studeren, maar was
boekhouder. Voor een universitaire studie
was kennis van Grieks en Latijn vereist en
daarom begon hij in 1930 die studie voor het
staatsexamen. Hij slaagde daarvoor in 1932.
De verhuizing naar De Bilt had dus als reden
dat hij in Utrecht ging studeren. In recordtijd
(ondanks een maagoperatie) legde hij de ver-
eiste examens af en was in 1935 al kandidaat
tot de Heilige Dienst. Op 1 augustus van dat
jaar werd hij beroepen in het Zeeuwse Oost-
kapelle en vlak na de oorlog beriep men hem
op de achtste predikantsplaats (Nieuwe Kerk)
van het geteisterde Middelburg. Op 3 decem-
ber 1957 overleed hij daar aan een hartinfarct.
Hij werd omschreven als een markante figuur
in Middelburg en ver daarbuiten. Vier zoons
werden eveneens predikant. Frans Don werd
als predikant opgevolgd door ds. Max Enker
uit 't Zandt. Treffend werd in een necrologie
opgemerkt dat Ds. Don lid was van de Pro-
testants Christelijke Werkgemeenschap in de
PvdA. Van de Gereformeerde Gemeente naar
de Partij van de Arbeid: dat was een bijzonder
leven en alles in dienst voor de vrede met of
zonder hoofdletter. Jammer dat er geen me-
moires van zijn hand bestaan, want hoe zou
hij zelf na de oorlog geoordeeld hebben over
zijn pacifisme en dienstweigering? Daar zal
hij vast geen tijd voor gehad hebben.

Noten

1. De theologe Dr. Nicolette A. Bruining was
in 1926 een van de oprichters van de toen-
malige Vrijzinnig Protestantsche Radio
Omroep.
2. Deze stomme film (“The Enemy” van Fred
Niblo uit 1927) werd volgens de kranten-
advertentie uitgebracht door “Wilton
Metro Goldwyn”, een Schiedamse verhas-
peling van het Amerikaanse filmbedrijf
Metro-Goldwyn-Mayer.
3. Fedde Schurer (1898-1968) was in 1930 in
Lemmer als onderwijzer ontslagen wegens
zijn uitgesproken pacifistische denkbeel-
den en door de instemming met de ideeën

Frans Don (1898-1957)
(Collectie Familie Don)

van ds. Jan J. Buskes werd hem de toegang tot het Heilig Avondmaal ontzegd, waarna hij de Gereformeerde Kerken de rug toeerde. De kwestie Schurer deed veel stof in Nederland opwaaien, waardoor hij in die jaren een veelgevraagd spreker werd.

4. Communist Van der Leeden (1907-1989) zou tijdens de tweede wereldoorlog de gevangenis ingaan voor hulp aan Joden.
5. Arie Fruin (1878-1965) was voorzitter van het gewestelijk comité van Vredeskringen en zou kort voor de tweede wereldoorlog wethouder in Oostvoorne worden.
6. Abraham Rutger Rutgers (1883) zou na en bezoek aan Spanje in 1938 zijn pacifistische houding laten varen. Hij kwam in 1942 in Dachau om.
7. In december 1935 ging de “Vredeskring voor Nederland” o.l.v. Jan van Sijn een fusie aan met de “Nederlandsche Vredes Actie (voor oudere jongeren) met de nieuwe naam “Algemeene Nederlandsche Vredes Actie” (ANVA). In het bestuur van de nieuwe vereniging zaten o.a. Jan van Sijn, Arie Fruin en Klaas Heeroma, de dichter met het pseudoniem Muus Jacobse.

Literatuur

A.G. Ligthart, De Vlaardingers en hun Haringvisserij, Zaltbommel 1966/ Drs. M. den Admirant, Kerkmensen in Vlaardingen, Vlaardingen 1974/ W. C. den Breems, Eben-Haëzer 100 jaar Christelijke Gereformeerde Kerk in Vlaardingen, Vlaardingen 2008/ De Vredeskring van Nederland, De Stem van het Geweten, fa. D. van Sijn en Zonen, Rotterdam 1930/ Huygens ING-KNAW website 2014/ B. Gasenbeek en Chris Hietland, Van jeugdig pacifisme naar geestelijke weerbaarheid, De Jongeren Vredes Actie (1924-1940), Breda 2012/ G. Harmsen, Blauwe en Rode Jeugd, Assen 1961/ Geworteld in Zeeuwse bodem, Alewijn Don, 1995. Met bijzondere dank aan Alwin Don te Oostkapelle.

Citaat van Erasmus, gebruikt in een pamflet van de ‘Algemeene Nederlandsche Vredes Actie’, 1939.

Allen moeten tegen de oorlog gemene zaak maken,... zij moeten in het openbaar en in hun eigen leven de vrede prijzen, verheffen en hem bij de mensen erin hameren...

Boekbespreking

60 Jaar TBV in Vlaardingen. ‘Het is een mooi bedrijf’ door Frans Assenberg. Vlaardingen 2014. Dit jubileumboek is uitgegeven ter gelegenheid van het 60-jarig bestaan van de sociale werkvoorziening TBV en is ondergebracht bij de afdeling Sociale Zaken en Werk (SZW) van de gemeente Vlaardingen. Betrouwbaar, zichtbaar, hardwerkend, dat zijn de woorden die mij te binnen schieten als ik denk aan de TBV-mensen. TBV is de afkorting van Toeleveringsbedrijf Vlaardingen maar ik heb het ook wel eens horen uitleggen als “Ten Behoeve Van”.

Dit boek belicht een facet van de geschiedenis van Vlaardingen dat naar mijn weten niet eerder zodanig in detail is beschreven. Op welke manieren heeft de gemeente, door de jaren heen, getracht de onfortuinlijke en werkloze medemens een zinvolle dagindeling te geven. Frans Assenberg begint zijn verhaal met hoe het allemaal begon en dat was reeds vóór 1920. De gemeente Vlaardingen nam toen al maatregelen ter bestrijding van de werkloosheid. In die tijd waren het voornamelijk mensen in de haringindustrie die in de hoek zaten waar de economische en sociale klappen vielen.

De zorg voor de minder bedeelde medemens. Hoe bood de gemeente hulp aan mensen die het moeilijk hadden het ‘normale’ werktempo bij te houden. Dat is waar het in dit boek in principe om draait. Deze pogingen begonnen eenvoudig maar werden steeds meer gestructureerd. In 1954 deelden burgemeester J. Heusdens en wethouders aan de gemeenteraad mee dat ze een zogenaamde beschutte werkplaats wilden oprichten. Dit was het officiële begin van de organisatie die uiteindelijk het Toeleveringsbedrijf Vlaardingen (TBV) zou worden.

Ook de Herman Frantsen Stichting komt aan de orde. Niet alleen voor jongens en mannen maar ook voor meisjes en vrouwen met een geestelijke beperking werden werkplaatsen ingericht. De werkplaats in de Zomerstraat is tegenwoordig een zogenaamde Gemeentelijke

Sociale Werkplaats en de tewerkgestelden krijgen nu een salaris in plaats van een zakcentje.

Uit de tekst blijkt duidelijk dat Assenberg hart heeft voor de zaak. Met compassie beschrijft hij de organisaties met de hoofdrolspelers, de verschillende werkzaamheden, panden en locaties. Het boekje is gelardeerd met ‘Kroniekjes’, korte chronologische samenvattingen van de gebeurtenissen door de jaren heen en met grappige stukjes uit het personeelsblad ‘Klankbord’.

Het boek is weliswaar bedoeld voor het personeel van TBV in Vlaardingen maar zal ook voor vele anderen van interesse zijn omdat het beschrijft hoe men zich in Vlaardingen het lot van minder bedeelde aantrok en nog steeds aantrekt. Het boek is in A5 formaat, telt 76 pagina’s en is geïllustreerd met vele, grotendeels historische, zwart-wit foto’s. Ter afsluiting is een bronnen- en literatuurlijst toegevoegd plus een verantwoording van de illustraties. Het boek is te koop voor €5,00 bij boekhandel Plantage Pontier te Vlaardingen.

(Gera van der Weijden)

Ledenactiviteiten

Zoals we vorig Tijd-Schrift al aangaven, is de Algemene Ledenvergadering van onze vereniging op **dinsdagavond 31 maart** a.s. - aanvang 20.00 uur in de aula van het Groen van Prinsterer-Lyceum aan de Rotterdamseweg. Er is voldoende parkeergelegenheid op het plein voor de ingang van de school.

Na de vergadering zelf stappen we zo rond 20.30 uur over op 'oude Vlaardingse films', zoals die door Wim Struijk van het Vlaardingse bedrijf 'Memobeeld' - onder andere voor het Stadsarchief - werden overgezet van voornamelijk 8- en 16 mm film, en ook van videomateriaal. Een werkgroepje met daarin o.a. onze stadsarchivaris zal het reeds beschikbare materiaal vooraf selecteren op fraai vertoonbaar beeld, zodat we er zeker van zijn dat het een avondje 'smullen geblazen' wordt.

En: mocht u zelf nog oud film-, dia- of videomateriaal over Vlaardingse hebben: breng het dan mee (of meldt het aan) zodat dat materiaal niet binnen afzienbare tijd verdwijnt maar kan gaan bijdragen tot een prachtige beeldcollectie over het oude Vlaardingse.

De laatste avond van dit 'winterseizoen' plannen we op **dinsdagavond 28 april** a.s., aanvang 20.00 uur in de grote zaal van de Marnixflat aan de Marnixlaan (parkeren op het terrein aan de andere zijde van de Marnixlaan). Op deze avond - vlak voor de bevrijdings- en herdenkingsdagen van 70 jaar Bevrijding (75 jaar Begin van WO II) willen we hieraan ook uitgebreid aandacht geven. Hans Mathijssen (uitvoerend secretaris van de Stichting Geuzenpenning) zal ons die avond vertellen over de geschiedenis van De Geuzen in Vlaardingse. Na zijn verhaal komt dan Jan Anderson aan bod, die over een groot aantal Vlaardingse wetenswaardigheden van deze oorlogsjaren aan ons zal vertellen. Kortom: een memorabele avond over een belangwekkend historisch onderwerp.

En ten slotte melden we dat ook dit jaar - op **zaterdag 27 juni** - weer de jaarlijkse busreis gepland staat. Met onze werkgroep Ledenactiviteiten brachten we vorige maand een bezoek aan Edam en Monnickendam, om daar de nodige activiteiten en koffie- en lunchafspraken te maken: alles lijkt weer piekfijn in orde te zijn.

We beginnen in Edam met koffie en een verse 'punt', en na de gegidste rondwandeling is daar ook een goedverzorgd lopend buffet. Dan gaan we met de bus naar Monnickendam en bezoeken daar het museum De Speeltoren (als u heeft: Museumjaarkaart meenemen, s.v.p.) en maken we nog een gegidste wandeling door de stad, om af te sluiten met koffie of thee, voordat we weer per bus huiswaarts keren.

We hanteren weer het bekende opstapschema: 08.25 uur vertrek vanaf zwembad de Kulk, en om 08.30 uur vanaf het Shell-station aan de Holysingel. We zijn op die plekken zo rond 18.00 uur weer terug.

U kunt uw stoel nu al reserveren door overmaking van € 15,- per deelnemer onder vermelding van 'excursie', en dan op 1 juni het

restant van € 30,- per deelnemer, aan de penningmeester (bankrekening: zie colofon voor in dit Tijd-Schrift). Mocht op 1 juni blijken dat u toch niet deel kan nemen, dan maken wij het betaalde bedrag terug aan u over. Verder geldt natuurlijk dat het aantal plekken beperkt is tot de capaciteit van onze 'Vlaerdinger'-bus, dus wacht niet te lang meer met reserveren. Graag nog even een mailtje/telefoontje aan arie@ouwendijk.nl of tel. 0655 532 655 om uw telefoonnummer door te geven, opdat ik u bij calamiteiten ook bereiken kan!

Daarna gaan we het zomerseizoen in, tot aan de Open Monumentendag, op **zaterdag 12 september**, waarbij Vlaardingse weer in het teken zal staan van 'Kunst en Ambacht'. Ook Molen Aeolus viert die dag haar 225-jarig bestaan, dus reserveer de datum maar alvast. Een uitgebreid programma volgt weer in het september-nummer van Tijd-Schrift.

Bovendien hebben we voor het komend seizoen alvast een nieuwtje: een excursie naar de oude Superfosfaat-fabriek, ofwel het huidige bedrijf Aliphos, op **dinsdag 22 september** a.s.

Reserveer alvast die datum, en geef u t.z.t. even op (info in Tijd-Schrift begin september).

En natuurlijk luistert u ook regelmatig naar het programma 'Oud-Vlaardingse', elke zaterdagmorgen van 10-11 uur (herhaling zondag om 12.00 uur en woensdag om 10.00 uur). Daarin hebben we regelmatig bekende (oude) Vlaardingse gasten en laten we u de belangrijkste (historisch getinte) Vlaardingse activiteiten weten. Zet uw radio op FM en dan aan het einde van de schaal, tikkie terug...

Ook noemen we nog een keer de website van onze vereniging: www.hvv-vlaardingse.nl waarop u ook regelmatig nieuwtjes kunt lezen.

Namens de werkgroep Ledenactiviteiten wens ik u weer een plezierig seizoen toe!

Arie Ouwendijk

Molen Aeolus is jarig op Open Monumentendag.

(Foto VLD Verrast, www.youtube.com)

Het Geuzenverzet komt uitgebreid aan bod op 28 april.

(Foto www.geuzenpenning.nl)

Historische Vereniging Vlaardingen

internet: www.hvv-vlaardingen.nl

e-mail: info@hvv-vlaardingen.nl

Geschiedenis, wat-hebbie-d'r-an?

Over nut en noodzaak van de geschiedenis is veel nagedacht en geschreven. Sommigen vereren de geschiedenis en hebben het over de goede oude tijd. Anderen zeggen dat alles anders moet. Er zijn er die alles willen bewaren. DE geschiedenis bestaat natuurlijk niet. Dat is zo ongeveer alles vanaf vandaag en dan terug en je kunt toch moeilijk voor zo ongeveer alles interesse hebben.

Uw belangstelling voor Ajax – Feyenoord kan groter zijn dan voor de Hoekse en Kabeljauwse twisten. Het ‘hemd-van-veertien-dagen-geleden’ is nader dan de ‘rok- van-de-veertiende-eeuw’. Uw belangstelling voor de Slag bij Vlaardingen, straks duizend jaar geleden, zal groter zijn dan die voor de Punische oorlogen (264-146 v.Chr.). Het ‘Vlaardingse-hemd-van-lang-geleden’ is nader dan de ‘Middellandse-Zee-rok-van-nog-langer-geleden’. Een schilderij met winterlandschap van Hendrick Avercamp (1585-1634) in het Rijksmuseum te Amsterdam vindt U misschien mooi, maar die foto van de schaatstocht op het ijs op de Vlaardingse Vaart (1954) in het Historisch Jaarboek Vlaardingen waardeert U ook.

‘Wat-hebbie-d'r-an’ dat je in de “Kroniek 1904-1905 van Drukkerij Van Dooren” kunt lezen dat er op 2 maart 1954 een adres was over de huisvesting van de Openbare en Chr. Openbare Leeszaal?

‘Wat-hebbie-d'r-an’ dat in de “Kroniek 1954-2004 van het Historisch Jaarboek van de Historische Vereniging Vlaardingen” niets leest over de huisvesting van leeszaal op die tweede maart 1954, maar wel leest over een optreden van Varia in de Stadsgehoorzaal met het stuk “Aan d’oever van een snelle vliet”? Twee kronieken over dezelfde datum en je realiseert je dat het beeld van dagelijkse gebeurtenissen in vijftig jaar kan veranderen.

Wat je aan geschiedenis hebt? Dat maakt U natuurlijk zelf uit !

Die Punische oorlogen, ach....

Plaatselijke geschiedenis heeft meer met jezelf te maken.

Laat ook een ander egoïstisch worden en vraag hem lid te worden van de Historische Vereniging Vlaardingen.

Wijs mensen op de website www.hvv-vlaardingen.nl of op het e-mailadres info@hvv-vlaardingen.nl en vraag ze lid te worden.